

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Габриела Белова – Ганева - член на научно жури за публична защита на дисертационния труд на Мария Хаджипетрова- Лачова на тема:

„ПОЛИТИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В СРЕДИЗЕМНОМОРСКИЯ РЕГИОН”

на основание на Заповед № 12 / 06.01.2015 г. на Ректора на Югозападния университет „Неофит Рилски”

I. Обща оценка на кандидата

Докторантът Мария Хаджипетрова-Лачова е родена в гр. Якоруда на 3 ноември 1972 г. Тя завършва средното си образование в Езикова гимназия „акад. Людмил Стоянов“, Благоевград, с първи чужд език френски, след което получава висше образование по специалност „Приложна лингвистика“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“. Завършила е магистърска програма „Европейска интеграция“ към ПИФ на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

През 2012 г със заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски” № 413 Мария Хаджипетрова-Лачова е зачислена за докторант на самостоятелна подготовка по научната специалност „Международно право и международни отношения” към едноименната катедра в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски”.

Професионалният ѝ опит включва работа като преподавател по френски език на студентите от специалностите „Международни отношения“ и „Европеистика“. Взима активно участие в обучения на различни теми, организирани от Асоциацията на преподавателите по и на френски език в България, Департамента за информация и повишаване квалификацията на учителите гр. Варна, Франкофонския регионален център за Централна и Източна Европа (CREFECO) гр. София и конференции, организирани от катедрите на ПИФ на ЮЗУ „Н. Рилски“. Водила е упражнения по учебните дисциплини „Външни отношения на ЕС“ и „Политическа система на ЕС“ на студенти от специалност „Европеистика“. Участва активно в живота на катедрата и се ползва с уважението на своите колеги.

Познавам Мария Хаджипетрова-Лачова от 2002 г. година, много преди да бъде научен консултант при осъществяването на научната ѝ разработка. Личните ми впечатления са отлични, като тя винаги е проявявала изключителна отговорност и задълбоченост.

II. Оценка на научните и практически резултати и приноси на представената за участие в конкурса творческа продукция

Дисертационният труд, разработен от докторантката Мария Хаджипетрова-Лачова на тема: „ПОЛИТИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В СРЕДИЗЕМНОМОРСКИЯ РЕГИОН”, изследва един изключително **важен и актуален** за международните отношения **проблем**. Редица събития от началото на XXI век показват, че политиката на Европейския съюз по отношение на своите съседи както на изток, така и на юг, следва да бъде ревизирана. Нападението в Париж срещу офиса на сатиричното издание „Шарли ебдо” в началото на м. януари 2015 г. може би ще наложи преосмислянето на някои позиции и проблеми. Изобщо, динамиката на международните отношения в съвременния глобализиращ се свят обуславят необходимостта от анализ и оценка на състоянието на сътрудничеството между ЕС и Средиземноморския регион особено след Арабската пролет и финансовата криза в Европа.

Политиката на Европейския съюз в Средиземноморския регион представлява определен интерес за българските изследователи и българската общественост. В специализираната научна литература обаче липсват изследвания, свързани с проблемите на регионалната интеграция Север/Юг и Юг/Изток. Познаването на тази проблематика с оглед не само пълноправното членство, но и на факта, че Република България е външна граница на Европейския съюз би имало не само научна, но и **реална практическа стойност**.

Основната теза, която се защитава в представения дисертационен труд е, че независимо от разнопосочните фактори, които оказват влияние върху средиземноморската политика на ЕС, като цяло, в продължение на изминалите десетилетия Съюзът развива активни партньорски отношения с държавите от региона и постига определени успехи. За разлика от бурния старт на евро-средиземноморското партньорство, през последните десетилетия, то забавя своето развитие. Това дава основание на автора на настоящото изследване да формулира някои **критични изводи** относно бавните темпове, с които се осъществява интеграцията в региона. Също така е споделено мнението, че целите, които евро-средиземноморското партньорство си поставя, са твърде амбициозни и високи, особено по отношение на изискването за предприемане на демократични реформи и мерки за защита правата на човека в обществата от югоизточната дъга на Средиземно море.

Изборът на темата отчита също специалното внимание, което ЕС отделя към отношенията си с тези страни не само като източник на евтина работна ръка, особено в периоди на криза, но и на желанието му да създаде зона на стабилност и сигурност за решаване на проблеми, свързани с миграцията. Формирането на новия модел на отношенията между ЕС и южносредиземноморските държави се основава върху по-конструктивна и всеобхватна концепция на взаимоотношенията. Установеният механизъм на търговско партньорство, развитата институционална рамка, постепенното нарастване на размера на финансиране на проекти, включването на политическите и социално-културните аспекти – всичко това отличава системата на евро-средиземноморските отношения (Евромед) от другите модели на отношения между развитите и развиващите се страни. Доколко обаче ЕС, който се опитва да използва своя успешен интеграционен проект в отношенията си със страните партньори, постига успехи и в желанието си да „изнася“ своите норми, принципи, стандарти и споделени ценности в съседните средиземноморски страни, е въпрос, който едва ли има еднозначен отговор.

Независимо от съществуващата литература у нас по отделни въпроси, свързани с Общата външна политика и политика за сигурност на ЕС, представеният дисертационен труд представлява първото цялостно изследване на Политиката на ЕС в Средиземноморския регион, при това с безспорни научни приноси.

Представеният дисертационен труд е с **обем** 239 страници, в това число приложения (5 на брой) и списък на използваната литература. **В структурно отношение** изследването на докторантката Хаджипетрова-Лачова включва увод, 3 (три) глави, заключение и библиография. Всяка глава съдържа отделни, тематично структурирани части. Структурата на дисертационния труд е съобразена с предмета на изследването и неговата непосредствена **цел** – *да се проследи развитието на средиземноморската политика на ЕС във всичките ѝ етапи, като се изтъкнат нейните особености и приоритети, основните механизми и инструменти за сътрудничество; да се разгледат силните и слабите страни на всички европейски инициативи по отношение на южните партньори и да се определят перспективите в партньорството между двата региона.* Използваната литература на български, руски, френски и английски език е разнообразна и богата, научният апарат включва 318 бележки под линия.

Глава първа е посветена на развитието на югоизточните средиземноморски държави, разгледано в исторически, политически и съвременен аспект. Отделено е внимание върху изясняване на понятието Средиземноморски регион. Представянето на географските, историческите и политическите термини, които се припокриват при описанието на региона, показва, че в световната научно-изследователска литература не съществува консенсус относно точното им значение. В изследването е направено разграничение на термини като „Близък изток“, „Среден изток“, „Широк близък изток“, „Северна Африка“, „Левант“, „Магреб“, „Машрек“, „Плодороден полумесец“, „Арабски изток в зависимост от използваните източници. В тази връзка докторантката е посочила, че под използвания географски термин „Средиземноморски регион“ в изследването се имат предвид югоизточните средиземноморски държави, които са страни по Декларацията от Барселона.

Авторът предлага оригинална периодизация на политическото развитие на държавите от Средиземноморския басейн след процеса на деколонизация, като подчертава, че самият процес на деколонизацията и придобиването на независимост в повечето държави от южното и източното крайбрежие на Средиземно море са съпътствани от сравнително ограничено насилие. Изключение са събитията в Палестина и Алжир, където се стига до продължителни кървави конфликти. Последвалят след това период 1970-1990 г. се характеризира с учудваща стабилност на политическите режими в тези държави.

В изследването се откроява, че призивите за демократизация и реформи в арабския свят, както и цялата гама от военен и политически натиск, упражняван от Съединените щати и европейските държави, не дават очакваните от Запада резултати. Опитите на държавите от Средиземноморието да създадат пространства на свобода са твърде ограничени. Войната в Персийския залив (1990-1991 г.) засилва процесите, водещи към по-голяма фрагментация на региона, на каквато ставаме свидетели в началото на XXI век. „Арабската пролет“ поставя началото на своеобразен преходен период за арабските държави. Както справедливо отбелязва докторант Хаджипетрова-Лачова: „Ако преходът към демокрация в Източна Европа има за начало сравнително еднотипна политическа ситуация, то в арабския свят той започва от различни изходни позиции и при различни условия, макар да запазва една обединяваща характеристика – нарастващата роля на религията. Очертават се два своеобразни модела на демократизация - „отгоре-надолу”, характерен за Мароко и Йордания и „отдолу-нагоре”, наблюдаван в Тунис и Египет” (с. 86).

Втора глава проследява зараждането и развитието на средиземноморската политика на Европейския съюз от началните инициативи, през *Евро-арабският диалог* и „Диалога 5+5” до установяването на Евро-средиземноморското партньорство с подписването на Декларацията от Барселона през 1995 г. Това е първият представителен форум, в който участват почти всички крайбрежни средиземноморски държави и създават система на партньорски отношения, политически диалог на постоянна основа, развитие на икономическо и финансово сътрудничество, както и засилено внимание към социалното, културното и хуманитарното измерение. Съществено внимание е отделено и на мерките по укрепване на регионалната сигурност. В изследването са разгледани различните измерения на Евро-средиземноморското сътрудничество, като авторката откроява новия подход на Декларацията от Барселона, а именно опит за интеграция, осъществявана на две различни, но взаимосвързани нива на сътрудничество, а именно двустранното и регионалното.

Критично са отбелязани и някои слабости, като например фактът, че държавите от южната дъга на Средиземноморието, които подписват Декларацията от Барселона, представляват доста хетерогенна група в икономически и демографски план (с. 107), доминиращите двустранни отношения между партньорите, съществуващата конфронтация между някои държави участнички в Евромед: Турция – Гърция, Израел – Палестина.

В изследването е поставен акцент, че десет години след Декларацията от Барселона ситуацията е коренно променена - възниква конкуренция между новите членове на Съюза от Централна и Източна Европа и средиземноморските страни по отношение на финансирането и отдава приоритетно значение на проекти в тези страни. Източното разширяване на ЕС води до промяна на баланса вътре в самия Съюз в полза на северните и източните държави, като от Барселонския процес продължават да се интересуват страните от Южна Европа и Франция.

В изследването детайлно са анализирани инструментите и механизмите основната инициатива на ЕС в началото на новото столетие – Европейската политика за съседство, която в своето южно измерение обхваща страните от Средиземноморския регион. Отчетени са промените, които настъпват в ЕПС след Арабската пролет и приемането на документа „*Нов отговор на променящо се съседство*“, публикуван през 2011 г. Авторката отбелязва въведените нови принципи в ревизираната Политика на съседство: **обвързаност** (conditionality),

диференциация „*more for more*” (повече средства за страните, в които реформите са по-значителни и по-бързи) и **иновации**.

В последната част на Глава втора е разгледана анонсираната през м. февруари 2007 г. от френския президент Никола Саркози инициатива Средиземноморски съюз, която е посрещната с възражения от определени държави членки на ЕС. Това води до трансформирането ѝ година по-късно в **Барселонски процес: Съюз за Средиземноморието**. По географски обхват инициативата надхвърля Евро-средиземноморското сътрудничество, като включва и ново направление – сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи. Тя представлява допълнение и продължение на политиката на Евро-средиземноморското партньорство, което се основава върху неговите цели и направления, но поставя по-голям акцент върху многостранното сътрудничество и развитието на регионалната интеграция.

Изложението на **Глава трета** е съсредоточено върху факторите, които оказват влияние върху взаимоотношенията между ЕС и държавите от Средиземноморския регион, като е направена оригинална класификация. Сред основните фактори докторант Хаджипетрова-Лачова разглежда Договорът от Лисабон, който влиза в сила на 1 декември 2009 г., трите разширявания на Съюза, осъществени през новото столетие, финансовата криза от 2008 г., засилващият се миграционен поток от държавите от югоизточната дъга на Средиземноморския регион към ЕС. Отчетени са и най-новите моменти като конфликта в Сирия и засилващата се дейност на радикалната групировка „Ислямска държава“, които застрашават сигурността на държавите членки на ЕС, включително и България. Авторката е представила поливариантна прогноза, включваща четири сценария: оптимистичен, песимистичен, умерен вариант за бъдещите акценти в средиземноморската политика на ЕС и сценарий, предвиждащ сътрудничество само в рамките на определени сектори. В тази връзка са направени предложения относно бъдещото развитие на евро-средиземноморските отношения, съобразени с динамиката на политическата реалност и финансовите възможности.

В **Заключението** на дисертацията са обобщени поставените въпроси, подчертана е необходимостта от засилване на евро-средиземноморското партньорство чрез по-активно участие от страна на южните и източните държави от Средиземноморието, както и ускоряването на регионалната интеграция при отчитане на спецификата на различните страни.

Сред по-съществените **достойнства** на дисертационния труд могат да бъдат посочени:

- **Систематична пълнота на изложението**, като е обхваната цялата проблематика на изследваната материя съобразно формулираната тема.
- Добро овладяване на релевантните **международноправни актове и научна литература** при умело използване на сравнителноправния метод на изследване.
- Изложението се характеризира с ясен, професионален език и стил.
- **Аналитично, но и критично отношение** към правните конструкции и към някои закъснели във времето инструменти, липсата на достатъчен финансов ресурс, както и задължителният формат на споделените ценности. Въз основа на тях са формулирани и предложенията относно бъдещото развитие на Средиземноморската политика на ЕС.
- Приносен момент, безспорно, представлява **сравнителният анализ** между трите инициативи: Евро-средиземноморското партньорство, Политиката за съседство (в южното ѝ измерение) и Съюза за Средиземноморието. Направено е разграничение между трите инструмента, като са открити силните и слабите страни на всяка една от тях.
- Направена е оригинална **типологизация** на факторите, оказващи въздействие върху отношенията ЕС – Средиземноморски държави през последното десетилетие и те са разграничени като вътрешни за Европейския съюз, вътрешни за Средиземноморския регион и общи за двата региона. Към вътрешните за ЕС фактори са отнесени трите разширявания на Европейския съюз през XXI век и Договорът от Лисабон, към вътрешните за Средиземноморския регион – „Арабската пролет”, а като общ фактор е анализирана световната финансова и икономическа криза.
- С оригиналност се отличава и предложената **поливариантна прогноза за развитието на евро-средиземноморските отношения**. Разгледани са оптимистичен, песимистичен, умерен вариант за бъдещите акценти в средиземноморската политика на ЕС и сценарий, предвиждащ сътрудничество само в рамките на определени сектори.

Не на последно място, следва да бъде отбелязано, че докторантката Мария Хаджипетрова-Лачова е представила шест научни публикации по темата на дисертацията в авторитетни научни издания, една от които (в съавторство) в чужбина.

III. Критични бележки и препоръки

Към докторантката могат най-добронамерено да се направят някои съществени принципни бележки, с които е необходимо да се съобрази в по-нататъшното си развитие, преди всичко, свързани с прекомерната лаконичност и пестеливост на изложението в определени негови части.

IV. Заключение

На основание на изложените в рецензията факти, считам, че представеният дисертационен труд отговаря на всички законови изисквания, съдържащи се в ЗРАСРБ, Правилника за прилагането му и Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски”, за придобиване на научна и образователна степен „доктор” в професионално направление 3.6 „Право”, научна специалност „Международно право и международни отношения”.

Във връзка с гореизложеното си позволявам да предложа на **уважаемите членове на научното жури да дадат своята единодушна подкрепа на Мария Хаджипетрова-Лачова, за присъждане на образователната и научна степен “Доктор” в направление 3.6 Право, специалност “Международно право и международни отношения”.**

16.01. 2015 г.

Рецензент:

/ проф. д-р Габриела Белова-Ганева/